

UOT 338

AQRAR SAHƏDƏ SOSIAL YÖNÜMLÜ İDARƏETMƏNİN TƏMİN OLUNMASINDA QIYMƏT MEXANİZMİNİN ROLU

X.B.HEYDƏROV

Az. ETKTİ və Tİ

Qiymət sistemi iqtisadi və sosial inkişafa müsbət və mənfi təsir edə bilər. Bu qiymət mexanizminin düzgün təşkilindən və onun səviyyəsinin elmi cəhətdən əsaslandırılmasından asılıdır. Aqrar sahənin sosial-iqtisadi idarəedilməsi zamanı qiymət mexanizmindən istifadənin düzgün qurulması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Aqrar sahədə çalışanların gəlirlərinin stabilliyi kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymətindən və onun stabilliyindən asılıdır. Bu məqalədə aqrar sahədə qiymətlərin formalaşmasına təsir edən amillər təhlil olunmuş, qiymət mexanizminin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla onun əhalinin gəlir səviyyəsinə, sosial rifahına təsiri araşdırılmışdır.

Açar sözlər: aqrar sahə, qiymət mexanizmi, sosial-iqtisadi idarəetmə

Aqrar sahə iqtisadiyyatın ən mühüm və strateji əhəmiyyətli maddi istehsal sektoru olmaqla yanaşı, eyni zamanda sosial yönümlü sektor hesab olunur. Aqrar sahənin sosial yönümlüliyünü xarakterizə edən ən mühüm argument onun istər şəhər, istərsə də kənd yerlərində yaşamasından asılı olmayaraq əhalinin ərzaq məhsullarına olan tələbatının ödənilməsində önəmli rol oynaması ilə əlaqədardır. Bu baxımdan bu sahədə yaranan gərginlik son nəticədə cəmiyyətdə sosial ziddiyyətlərin yaranmasına əhəmiyyətli təsir göstərir.

Məlum olduğu kimi, keçid dövründə iqtisadiyyatın ifrat dərəcədə liberallaşması nəticəsində inflyasiya mühitinin kəskin sosial ziddiyyətlər doğurması halları güclənir. Bu baxımdan, aqrar sahə iqtisadi məhiyyətdən daha çox sosial səciyyə daşıyır. Belə ki, aqrar sahədə müşahidə olunan hər hansı qeyri-sabitlik özünü bilavasitə ərzaq bazarında büruzə verir. Ərzaq bazarında mənfi meyillər, qiymətlərin qeyri-sabitliyi son nəticədə əhalinin həyat səviyyəsinə öz təsirini göstərir. Odur ki, aqrar sahənin davamlı inkişafına nail olunması keçid dövründə sosial sabitliyin əsası kimi çıxış edir. Aqrar sahənin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi ölkənin ərzaq təhlükəsizliyi üçün təminat yaratsa da, o, sosial məzmununda respublikamızda işsizlik və yoxsulluq kimi məsələlərin həll olunması üçün əsas yaratmalıdır.

Bazar iqtisadiyyatının geniş təşəkkül tapdığı ölkələrin təcrübəsindən aydındır ki, kənd təsərrüfatında gəlirlər iqtisadiyyatın başqa bölmələri ilə müqayisədə aşağıdır və bu sahədə çalışanlar digər sahələrdə çalışanlara nisbətən daha az qazanc götürürlər. Bu cəhətlər aqrar sahədə işləyənlərin sosial müdafiə olunmasını və bu sahədə iqtisadi idarəetmənin sosial yönümlü olmasını zəruri edir. Bu cür idarəetmə sayəsində aqrar sahədə çalışanların gəlirlərini artırmaqla istehsalçılarda kənd təsərrüfatı ilə məşğul

olmağa marağı gücləndirmək olar.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində iqtisadiyyatın bütün sahələrinin, eləcə də aqrar sahənin idarəedilməsi daha çox iqtisadi vasitələrə əsaslanmalıdır. İqtisadçı alim, S.Salahovun fikrincə aqrar sahədəki dövlət tənzimlənməsi prosesi yalnız iqtisadi mexanizmlərə əsaslandığı zaman xüsusi səmərə verə bilər. Bu baxımdan aqrar sahənin idarə olunmasında qiymət faktorunun rolu əvəz edilməzdir. (5, s.54)

İqtisadçı alim İ.H.Aliyevin fikrincə isə kənd təsərrüfatı məhsullarına qiymət qoyma sahəsi dövlət tənzimlənməsinin mühüm bir ünsürü ola bilər. Alimin fikrincə rəqabət fəaliyyətində olan mexanizm yaradılana qədər müxtəlif məhsullar üçün üç növ qiymət tətbiq oluna bilər: a-) ərzaq məhsullarına və kənd təsərrüfatı xammallarına dövlət tərəfindən qiymətlərin qoyulması, b-) istehlak büdcəsi üçün mühüm əhəmiyyətli olan məhsullara limit həddi olan qiymətlər c-) bazarda digər məhsullar üçün müəyyən edilən azad qiymətlər. (2, s.46)

Ölkə Prezidentinin 2008-ci il 25 avqust tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş «2008-2015-ci illərdə əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı»nda göstərilir ki, ölkədə qiymət sistemi mexanizminin yenidən qurulmasının müəyyən edici istiqamətlərinin və qiymətlərin quruluşunun yeni metodoloji prinsiplərinin hazırlanması mövcud qiymətlər sisteminə xas olan konkret nöqsanların aradan qaldırılması tələb olunur. Belə ki, bazar özünü tənzimləmə mexanizminin mühüm tərkib maddəsi kimi çıxış edən qiymət bir çox hallarda iqtisadi konyunkturun təsirinə məruz qalır ki, bu da davamlı inkişafda tərəddüdlük yaradır. Qiymət mexanizmi istər makroiqtisadi çərçivədə ölkənin milli ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə, istərsə də mikro səviyyədə hər bir əmtəə istehsalçısının gəlirlərinin artırılmasında mühüm amil kimi çıxış

edir. Bu baxımdan qiymət münasibətlərinin tənzimlənməsi, onun aqrar əmtəə istehsalçıların eləcə də istehlakçıların maraqları baxımından təkmilləşdirilməsi aqrar sahənin səmərəli inkişafında da olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Xüsusilə, iqtisadiyyatın liberallaşdığı və qloballaşma prosesinin inkişafı şəraitində bu sahənin səmərəli inkişafının qiymət mexanizminin təkmilləşdirilməsi həm məhsul istehsalının stimullaşdırılmasında, həm də daxili ərzaq bazarının qorunmasında prioritet istiqamət kimi çıxış edir. Qiymət sistemi elə qurulmalıdır ki, o istehlakçının mənafeyinə toxunmadan istehsalçıda da güclü stimula yaratması, ərzaq bazarına ərzaq məhsulları çıxaran təsərrüfat subyektlərini istehsalın genişləndirilməsinə və səmərəliliyinin yüksəldilməsinə sövq etsin.

Qiymət sistemi ən vacib iqtisadi vasitələrdən biri olub bütövlükdə iqtisadi mexanizmin formalaşmasında və fəaliyyətində xüsusi rol oynayır. Qiymət vasitəsi ilə istehlakçı ilə istehsalçı, müəssisələrlə dövlət, dövlətlə əhali, müəssisələrlə icarədar, müəssisə ilə müəssisə arasındakı iqtisadi münasibətlər formalaşır və inkişaf edir. Qiymət sisteminin düzgün qurulması, onun səviyyəsinin elmi əsaslar üzrə müəyyənləşdirilməsi inkişafımızın son dərəcə vacib bir məsələsidir və bu həmişə iqtisadi siyasətin əsas məsələlərindən biri olmalıdır. (1, s.25)

Qiymət sistemi iqtisadi və sosial inkişafa müsbət və mənfi təsir edə bilər. Bu qiymət mexanizminin düzgün təşkilindən və onun səviyyəsinin elmi cəhətdən əsaslandırılmasından asılıdır. Qiymət elmi əsaslar üzrə qurulmalı və əmtəə dəyərinin pulla ifadəsi kimi sərf olunan ictimai-zəruri əməyin kütləsinə uyğun gəlməlidir. Qiymətin əsasında məhz ictimai-zəruri əmək dayanmalıdır. İctimai-zəruri əməyin kütləsinə uyğun olaraq əmtəələrə qiymət qoyulmalı və o subyektiv amillərdən kənar olmalıdır. Bu qiymət qoymanın nəzəri əsasını təşkil edən dəyər qanununun tələbidir. Bu qanunun obyektiv tələbinə əməl olunmaması neqativ hallara gətirib çıxara bilər. Uzun müddət iqtisadiyyatımızda bu hal mövcud olmuş və qiymət sistemi öz obyektiv məcrasından çıxarılmışdır. Qiymət sistemi subyektiv amillər əsasında qurulmuş və əksər hallarda əmtəələrə qoyulan qiymət onun istehsalına sərf olunan ictimai-zəruri əməyin kütləsinə uyğun gəlməmişdir. Nəticədə iqtisadi inkişafımıza böyük ziyan dəymiş və qiymət ölkədə iqtisadi münasibətlərin düzgün qurulmasında böyük bir əngələ çevrilmişdir. Halbuki qiymət stimullaşdırıcı xarakterə malik olmalı və iqtisadi münasibətlərin düzgün qurulmasında ən zəruri iqtisadi vasitələrdən biri olmalıdır. Qiymət sistemi elə qurulmalıdır ki, o istehlakçının mənafeyinə toxunmadan istehsalçıda güclü stimula yaratsın, onu istehsalın genişləndirilməsinə və iqtisadi səmərəliliyin yüksəldilməsinə sövq etsin.

Aqrar sahənin sosial-iqtisadi idarəedilməsi zamanı qiymət mexanizmindən istifadənin düzgün qurulması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Burada tətbiq olunan qiymət siyasəti kənd təsərrüfatı istehsalçısında istehsalın inkişafına və nəticələrinə güclü maddi maraq yaratmalıdır. Aqrar sahədə qiymətin bu funksiyası həmişə gözənilməli və ona əməl olunmalıdır. Xüsusi ilə indiki bazar iqtisadiyyatı şəraitində bu məsələ xüsusi diqqət mərkəzində olmalıdır. İndiki qiymət sistemi bazar iqtisadiyyatının əsas atributlarından biri olan çoxukladlı iqtisadiyyata uyğun təkmilləşdirilməli və inkişaf etdirilməlidir.

Özəlləşmə istiqamətində mülkiyyət münasibətlərinin təkmilləşdirilməsi və azad sahibkarlığın inkişafı ilə əlaqədar tələb-təklif prinsipi əsasında qiymətlərin formalaşması üçün geniş şərait yaranır və bu istiqamətdə yeni qiymət formaları qərarlaşır və fəaliyyət göstərir. Müqavilə, müəssisələr arası hesablaşma, bazar qiymətləri məhz bu qəbildəndir. Bu qiymətlər bazar münasibətlərini ifadə edən qiymətlər olmaqla getdikcə daha geniş miqyas almalı və əmtəə mübadiləsinin əsas formalarından biri olmalıdır. Çünki hakim mülkiyyət olan dövlət mülkiyyətinin deformasiyası və bu əsasda yeni mülkiyyət formalarının yaranması bunu zəruri edir və bazar münasibətlərinin formalaşması üçün şərait yaranır.

Qeyd etdiyimiz kimi, aqrar sahədə qarşılaşılan və dövlətin müdaxiləsini zəruri edən məsələlərdən biri məhz bu sahədəki qiymət və gəlirlərin qeyri-stabilliyidir. Məlum olduğu kimi qiymət tələb və təklifin əsasında formalaşır. Aqrar sektorda bu mexanizm bir sıra fərqli xüsusiyyətlərə malikdir. Bu aqrar sahədəki tələb və təklif elastikliyinin az olması ilə bağlıdır. Aşağıda tələb və təklifin elastikliyinin mahiyyətinə qısaca nəzər salınaraq aqrar sahədə bu mexanizmin xüsusiyyətlərini təhlil edilməyə çalışılmışdır.

Bizə məlumdur ki, məhsulun qiymətinin dəyişməsi tələb və təklifin də həcmində müəyyən dəyişikliklərə səbəb olur. Qiymətlə həcm arasındakı bu asılılıq tələb və təklifin elastikliyinin əsasını təşkil edir. Heç də həmişə məhsulun qiymətinin dəyişməsi səviyyəsi tələb və təklifin səviyyəsində də müvafiq miqyasda dəyişikliyə səbəb olmur. Məhz bu dəyişikliyin səviyyəsi tələb və təklifin elastik olub-olmadığını öyrənməyə icazə verir. (4,s. 165) Qiymət dəyişməsinə nisbətə tələbin dəyişməsinin ölçüsü qiymət üzrə tələbin elastikliyi adlanır. Əgər tələbin dəyişməsi qiymətlə müqayisədə daha üstün nisbətə ifadə olunarsa tələb elastik adlanır, əksinə daha az ifadə olunarsa tələb qeyri-elastik adlanır. Adətən ən zəruri mallar qeyri-elastik, lüks məhsullar isə elastik olurlar. Kənd təsərrüfatı məhsulları tələbi qeyri-elastik hesab olunan məhsullardandır.

Tələbin qiymətlə bağlı elastikliyi olduğu kimi, gəlirlə bağlı elastiklik forması da vardır. Tələbin

gəlirlə bağlı elastikliyi, istehlakçıların gəlirlərindəki dəyişikliklə tələb etdiyi məhsul miqdarı arasındakı münasibətdir.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının tələb və təklif baxımından bəzi əhəmiyyətli xüsusiyyətləri var. Birincisi, kənd təsərrüfatı məhsullarının tələb və təklif əyrisi qeyri-elastikdir. Belə olduğu halda tələb və təklifdə baş verən dəyişiklik qiymətə böyük təsir göstərir və qiymətlərdə ciddi dəyişiklik baş verir. İkincisi, kənd təsərrüfatı məhsullarından bir çoxunun tələbinin gəlirlə bağlı elastikliyi də azdır. Xüsusilə qida məhsulları buna misal ola bilər. Əhalinin gəlirləri artdığı zaman, qida məhsullarına xərclənən vəsaitlər də artır. Lakin qida məhsullarına xərclənən vəsaitin miqdarı gəlir artımının müəyyən səviyyəsindən sonra, gəlir artımından daha az nisbətə olur. Belə olduğu halda kənd təsərrüfatı məhsullarına olan tələbin artması müəyyən mənada əhalinin gəlir artımına, lakin daha çox əhalinin sayına bağlı olacaqdır. Qrafikdə elastikliyi az olan tələb əyrisi sağa sürüşəcək, lakin bu çox olmayacaqdır. Bunun əksinə olaraq təklifdəki artım tələbdən daha çox olmaqdadır. Çünki aqrar sahədə baş verən texnoloji yeniliklər və yeni istehsal metodları istehsal olunan məhsulların həcmi artırır və nəticədə təklif artmış olur ki, bu da qiymətlərin aşağı düşməsi ilə nəticələnir.

Buradakı qiymət azalmasının nisbi olduğunu vurğulamaq lazımdır. Belə ki, kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymət artımının digər məhsullardakı artımdan az olduğu onun qiymətlərinin nisbi azalması kimi ifadə olunur. Bu məsələ aqrar sahədəki köklü problemlərdən biridir. Kənd təsərrüfatı istehsalçıları istehsal edib satdıqları məhsullarının nisbi ucuzlaşması, bunun müqabilində satın alıb istehlak etdikləri məhsulların qiymətlərinin nisbi artması ilə əlaqədar ciddi problemlərlə qarşılaşırlar. Bu da onların sosial-iqtisadi vəziyyətlərinə təsir edir və nəticədə kənd təsərrüfatında məşğul olanların sayı azalır.

Aqrar sahədə qarşılaşılan və dövlətin müdaxiləsini zəruri edən məsələlərdən biri bu sahədəki qiymət və gəlirlərin qeyri-stabilliyidir. Bu sahədəki istehsal prosesi insan iradəsi xaricindəki bir sıra amillərin təsiri altındadır. Qeyri-sabit hava şəraiti, gözlənilməyən bitki və heyvan xəstəlikləri və s. başqa səbəblər kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal həcminə ciddi təsir göstərir. Bu məhsulların tələb elastikliyi az olduğu üçün istehsal həcmindəki gözlənilməyən artma və azalmalar məhsulların qiymətlərində ciddi dəyişikliyə səbəb olmaqla, beləliklə kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymətlərinin qeyri-stabilliyi problemi ortaya çıxmaqdadır. Qiymətlərdəki qeyri-stabillik bəzən bu sahədə çalışanların gəlirlərinə ciddi təsir etməklə kənd əhalisinin bir sıra sosial problemlərin ortaya çıxmasına səbəb olur. Bu da kənd əhalisinin gəlirlərini müəyyən səviyyədə

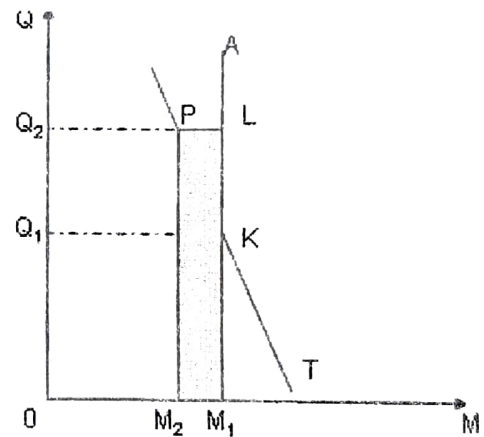
saxlamaq üçün dövlət tərəfindən müxtəlif tədbirlərin görülməsini zəruri edir.

Aqrar sahədə qarşılaşılan sosial-iqtisadi xarakterli problemlərdən biri də bu sahədə gəlirlərin qeyri-stabil olmasıdır. Gəlirlərin qeyri-sabitliyi səbəbindən istehsalçıların zərər görməməsi yalnız dövlətin bu sahədə müvafiq tənzimləmələr aparması ilə təmin oluna bilər.

Aqrar sahədə istehsalın təbii-iqlim şərtlərindən asılı olması, bu sahədəki tələb və təklifin yuxarıda qeyd olunan xüsusiyyətlərinə görə qiymətlərin və gəlirlərin qeyri-stabil olması və ümumi olaraq aqrar sahədə çalışan əhalinin gəlirlərinin ölkə ortalamasından aşağı olması dövlətin bu sahəyə yardım etməsini və tənzimləməsini zəruri edir.

Bu zaman əsas məsələ fermerlərin gəlirlərini müəyyən səviyyədə qorumağa imkan verən qiymət siyasətinin həyata keçirilməsidir ki, onun da aşağıdakı formaları mövcuddur. (3, s.88)

a) Qiymət səviyyəsinin qorunması: Bu mexanizm kənd təsərrüfatı məhsullarına dövlət tərəfindən təyin edilən minimum qiymət səviyyəsinin qorunmasına xidmət edir. Mexanizmi daha aydın görmək üçün aşağıdakı qrafikə nəzər yetirək.

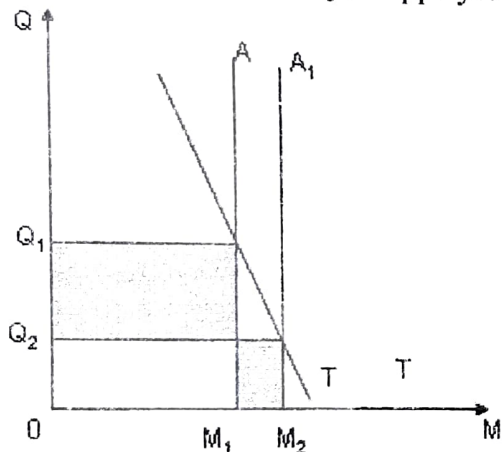

Qrafik 1: Qiymət səviyyəsinin qorunması mexanizmi

Qrafikdə Q – məhsulun qiyməti, M – məhsulun istehsal miqdarı və ya təklifi, A – təklif əyrisi, T – tələb əyrisidir. Fərz edək ki, dövlət buğdanın hər tonu üçün Q_2 səviyyəsində minimum qiymət təyin etmişdir və bu qiymətlə bazarda M_2 miqdarında buğda reallaşdırmaq mümkün olur. Əgər qiymət Q_1 səviyyəsində olarsa, o zaman tələb və təklif əyriləri təklifin M_1 səviyyəsində olduğu miqdarda kəsişirlər və Q_1 tarazlıq qiyməti olar. Lakin Q_1 qiymət səviyyəsində təklif olunan məhsulun hamısı satılsa da, bu qiymət səviyyəsi dövlətin təyin etdiyi minimum qiymət səviyyəsindən aşağıdır və dövlətin təyin etdiyi qiymət səviyyəsində istehlakçılar yalnız M_2 miqdarında buğda alacaqlar və bu da istehsal olunmuş məhsulların hamısının satılmaması ilə nəticələnir və təklif artıqlığı yaranır. Fermerlər isə məcbur olurlar ki, əllərində qalmış artıq məhsulu ucuz qiymətə satsınlar. Bu zaman dövlət qiymətlərin təyin

olunan Q_2 səviyyəsində saxlanılması və istehsal olunan məhsulların hamısının reallaşması üçün yaranan təklif artıqlığını, yəni məhsulun M_2M_1 qədərini təyin etdiyi qiymətdən dövlət ehtiyat fondu üçün satın alır və nəticədə tələb və təklif təyin olunmuş Q_2 qiymət səviyyəsində tarazlıq əldə edilmiş olur.

b) Təklifi məhdudlaşdırmaqla qiymət səviyyəsini qorunması: Tələb elastikliyi az olan kənd təsərrüfatı məhsullarının təklifində meydana gələn artımların məhsulun qiymətini aşağı saldıqını, bunun nəticəsində isə satış gəlirlərinin azaldığını yuxarıda qeyd etmişdik. Fermerlərin əksər problemlərinin başında öz məhsullarının ümumi təklif həcminə nəzarət edə bilməmələri və onu düzgün qiymətləndirə bilməmələri gəlir. Məhz belə olduqda əksər hallarda istehsal etdikləri məhsulları istədikləri qiymətə reallaşdırı bilmirlər və bu da onların gəlirlərinə təsir göstərir. Bu baxımdan dövlətin tətbiq etdiyi digər bir mexanizm kənd təsərrüfatı məhsullarının ümumi təklifini məhdudlaşdıraraq fermerlər üçün təyin etdiyi minimum qiymət səviyyəsini qoruyub saxlamaqdır. Adı çəkilən mexanizmi əyani şəkildə təsvir etmək məqsədilə Qrafik 2-yə diqqət yetirək:

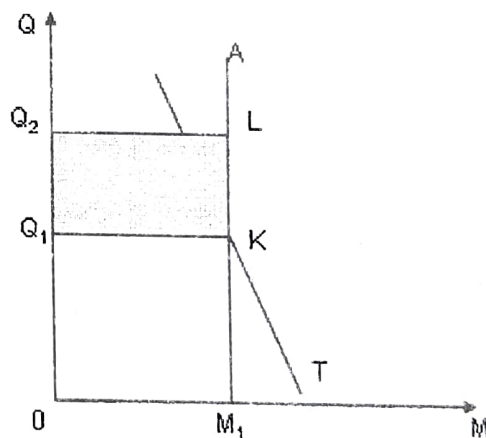
Qrafik 2: Təklifi məhdudlaşdırmaqla qiymət səviyyəsini qorunması mexanizmi

Qiymət siyasətinin bu formasında dövlət daha əvvəlkində olduğu kimi qiymətin aşağı düşməsinə imkan verən təklif artıqlığını satın almır, sadəcə əvvəlcədən təklifi məhdudlaşdıraraq onun yaranmasının qarşısını alır. Nəticədə M_2 miqdarında istehsal olunacaq məhsul nisbətən az, M_1 miqdarında istehsal olunur, lakin dövlətin müəyyənləşdirdiyi yüksək Q_2 qiymət səviyyəsində reallaşdırılır. Təcrübədə bu məhdudlaşdırmanın üç forması tətbiq edilmişdir: 1) Əkilən ərazilərin məhdudlaşdırılması; 2) Satış kvotalarının təyin edilməsi; 3) Torpaq banklarının yaradılması. Əkilən ərazilərin məhdudlaşdırılması ilə ümumi məhsul istehsalının aşağı salınması zamanı dövlət ayrı-ayrı fermerlər üçün hər il əkilən ərazilərinin nə qədər azaldılması ilə bağlı öhdəliklər qoyur. Nəticədə bazara təklif olunan məhsulun həcmi potensial səviyyədən aşağı olur ki, bu da qiymətlərin müəyyən səviyyədə saxlanılmasına

imkan verir. Satış kvotalarının təyin edilməsi (marketing quota system) zamanı isə əkilən ərazilər məhdudlaşdırılmaz, sadəcə fermerlərin bazara çıxardıqları məhsulların həcminə müəyyən kvotalar tətbiq edilir ki, bu da dolayı yolla fermerləri öz istehsallarını azaltmağa məcbur edir.

Təklifi məhdudlaşdırıcı digər bir addım isə dövlət tərəfindən torpaq banklarının (soil bank) yaradılmasıdır. Bu sistemin birincidən əsas fərqi odur ki, fermerlərə birbasa pul ödənərək onların torpaqlarının bir hissəsi əkindən kənarlaşdırılır. Lakin hər iki sistemdə də fermerlər əsasən qeyri-məhsuldar torpaqlarını əkindən ayırırlar.

c) Hədəf qiyməti və aradakı fərqi ödənilməsi: Qrafik 3-dən göründüyü kimi dövlət məhsullar üçün konkret hədəf qiyməti və ya qarant olunmuş qiymət (Q_2) müəyyənləşdirir və fermerlər də bu qiymətə uyğun məhsul təklif (M_1) edirlər. Lakin istehlakçılar bu qiymətlə təklif olunan məhsulu satın almırlar. Onlar yalnız Q_1 kimi aşağı qiymət səviyyəsində təklif olunan məhsulun hamısını satın alırlar. Bu isə fermerlərin gəlirlərini xeyli azaldır. O zaman dövlət fermerlərə təklif edir ki, məhsullarını istənilən qiymətə reallaşdırsınlar və əgər hədəflənən qiymətdən aşağı satsarlarsa, aradakı fərq dövlət tərəfindən subsidiya şəklində onlara ödənəcəkdir. Burada dövlətin ödədiyi miqdar Q_1Q_2LK düzbucaqlısının sahəsi qədərdir.

Qrafik 3: Hədəf qiyməti və aradakı fərqi ödənilməsi mexanizmi

Fikrimizcə yuxarıda sadalanan qiymət mexanizmlərindən səmərəli istifadə etməklə aqrar sahədə çalışanların sosial-iqtisadi risklərdən müdafiə olunması təmin olunur.

İkili qiymət mexanizmi (dual price system): Bu mexanizmdə planlaşdırma və azad bazar mexanizmi birgə fəaliyyət göstərir. İkili qiymət mexanizmində dövlət fermerlər qarşısında, fermerlər də dövlət qarşısında öhdəlik götürür. Öhdəliyə görə dövlət fermerin istehsal etdiyi məhsuldan əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş miqdar və qiymətdə tədarük edir, əgər fermerin əlavə məhsulu qalarsa, ona imkan verilir ki, qalan hissəni azad bazarda mövcud sərbəst

qiymətlər səviyyəsində reallaşdırın. Bu sistemdə dövlət öz ehtiyat fondunu formalaşdırır və fermerlər üçün sabit qiymətli bazar qismində çıxış edir.

Son illər qiymətlə bağlı həyata keçirilən bu mexanizmlərin bir qədər azaldığı və yeni bir sistemin, Birbasa gəlir ödəməsi (direct income payment) sisteminin geniş yayıldığı müşahidə olunur. Bu sistemə görə artıq qiymət dəstəkləmələri və təklifin məhdudlaşdırılması kimi tədbirlər azaldılır və konkret təyin olunmuş təsərrüfat subyektlərinə illik birdəfəlik maliyyə yardımı göstərilir və bu zaman yardımlar məhsula görə deyil, istehsalçıya verilir və qiymətlər bazar tərəfindən sərbəst müəyyənləşir. Sadəcə fermer əvvəlcədən dövlət tərəfindən nə qədər yardım alacağını bilir və istehsalını da elə istiqamətdə qurur ki, zərər çəkməsin. İqtisadi inkişafda bazar mexanizmi bir

sıra iqtisadi ünsürlərin qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyəti ilə şərtlənir. Bazar subyektləri öz aralarında daima qarşılıqlı əlaqədə və bir-birinə təsir etmə halında fəaliyyət göstərir. Bu bəhsləşmə əmtəələrin və xidmətlərin daha yaxşı istehsalı, alqısı, satqısı şərtlərinə sahib olmaq uğrunda gedir Belə ki, hər bir bazar subyektı bazarı öz əlinə almağa, istehlakçıları öz tərəfinə çəkməyə və yüksək mənfəət götürməyə çalışır. Bu mənada rəqabət bazarın təbiətinə daxilən xas olan bir ünsür olub, bazar iqtisadiyyatını inkişaf etdirən başlıca amillərdən biri kimi çıxış edir. Məhz dünya təcrübəsindən də bəllidir ki, ölkə daxilində istehsal olunan məhsulların rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılması iqtisadi inkişafın ən təkanverici qüvvəsidir. O, cümlədən ölkəmizdə də bu sahənin inkişafı iqtisadi siyasətin ən prioritet istiqamətlərindən hesab olunur.

ƏDƏBİYYAT

1.Abbasov V.H, Verdiyev Ə.Ç, ASK: bazar iqtisadi münasibətləri şəraitində integrasiya əlaqələrinin tənzimlənməsi, Bakı, Elm nəşriyyatı, 1996. 2.Ahiyev İ.H., Milli İqtisadiyyat və Aqrar Sahənin İnkişaf Problemləri, Bakı, Elm, 2006. 3.Orhan Türkay, Mikroiqtisadiyyat, Ankara, 1995. 4.İqtisadi Nəzəriyyə (Dərslik), Bakı, "Çaşıoğlu" Nəşriyyatı, 1999. 5.Salahov S. V., Aqrar sahənin dövlət tənzimlənməsi problemləri, Bakı, Nurlar, 2004.

Ценовой механизм в социально-экономическом управлении аграрного сектора

Х.Б.Гейдаров

Ценовая система, положительно и отрицательно может влиять на экономическо-социальную развитию. Это зависит от правильной организации ценового механизма и обоснования ее научного уровня. Установления правильного использования ценовом механизм имеет особое значение в социально-экономическом управлении аграрном секторе. Стабильность в доходе сельскохозяйственном секторе зависит от цены и стабильности сельскохозяйственного продукта. В данной статье анализируются факторы, влияющие на формирование цен, влияние на уровень доходов населения, социального благополучия с учетом характеристики ценового механизма.

Ключевые слова: аграрном секторе, ценовая система, социально-экономическое управление

Price mechanism in socio-economic management of the agricultural field

Kh.B.Heydarov

The price system can affect the economic and social development either positively or negatively. This depends on the correct organization of price mechanism and the scientific verification of its levels. It is very important to set the right usage of price mechanism in socio-economic management of the agricultural field. The income stability of workers in agricultural field depends on the price of agricultural products and their stability. In this article the factors affecting the price formation have been analyzed, and taking into consideration the characteristic features of price mechanism the effects on population's income level and social welfare have been researched.

Keywords: agricultural field, price system, socio-economic management